

Hoe krijgt iemand het voor elkaar nergens bij te horen?

De huizen aan het oude zandweggetje wekken de indruk op een geheimzinnige manier onneembaar te zijn. Als je daar in de lente in de buurt loopt, tussen het klein hoefblad en door de lucht van mest, dan zou je het idee kunnen krijgen dat je er deel van uitmaakt, maar naderhand blijkt telkens dat dat helemaal niet het geval is. Dit is een van de weinige plekken die je niet kunt bezitten. Als kind liep ik vaak paadjes die nooit ergens op uit kwamen. Soms stelde ik daar vragen over, maar dan kreeg ik stevast een lege blik als antwoord. En als ik probeerde de schuur bij de rivier, het bos achter Oles huis of de ruïne van de oude timmerfabriek met een nieuwe, met magie doortrokken blik te bekijken, dan werd ik iedere keer abrupt terug in de werkelijkheid geduwd.

Maar ik zocht naar de ontbrekende schakel die mijn leven samenhang zou geven, iets dat het zinvol zou maken.

Een keer in de zomer zat ik met mijn nichtjes en neefjes op een autoband buiten op het erf bij oma en opa. Het was aan het onweren en we lieten ons drijfmat regenen. Terwijl onze ogen glinsterden hielden we met onze kleine, vieze handjes het zwarte rubber vast en trotseerden we de dood.

Een van mijn nichtjes wees naar een plek waar vroeger een huis had gestaan.

‘Daar woonde Johannes.’

De anderen grijsden. Ze woonden in die tijd nog vlak bij onze oma en opa, in de Lappenstraat. Ik had nog nooit over Johannes gehoord.

‘Hij was de oudste broer van opa. Niemand mocht hem. Het was een onaardige, nukkige man. Zelfs zijn moeder kon niet met hem overweg. De enige die ze mocht was opa.’

Het huisje was klein en bouwvallig en tegen de buitenmuren waren huden van klein wild gespijkerd. Inmiddels stond het huisje er niet meer.

Ik bekeek opa die avond met andere ogen. Hij, die de meest geliefde was. Wat me verbaasde was dat het niet aan hem te zien was. Hij wekte niet de indruk echt gelukkig te zijn. Ik vond altijd dat hij zo'n lege blik in zijn ogen had.

Hij smeerde een boterham voor de hond en aaide hem zachtjes tussen zijn oren. Daarna liep hij zonder iets te zeggen naar zolder; hij ging daar altijd even liggen luisteren naar de waterval. Je kon zijn rochelende ademhaling tot helemaal beneden in de keuken horen. Het piepte in zijn longen.

'Dat komt van al het werken', zei oma altijd. Ik begreep als jong meisje al dat werken een noodzakelijk kwaad was en dat vrijheid veel verder buiten bereik lag dan men ons probeerde voor te houden.

Toen ik met oma alleen was, vroeg ik naar Johannes. De man die niemand mocht. Oma haalde haar schouders op.

'Ach, hij had ook wel zijn aardige kanten, hoor.'

Ik geloofde haar niet. Ze keek me even aan, alsof ze me er-toe wilde bewegen enige consideratie te tonen met dat voor mij onbekende familielid, dat vanuit het dodenrijk met mij contact zocht. Toen vervolgde ze:

'Er zijn zo veel dingen die men niet weet.'

Later probeerde ik mijn eigen moeder aan de praat te krijgen. Over Johannes, de man die niemand mocht, en over opa, die weliswaar zeer geliefd was, maar toch op de een of andere manier al half overleden leek. Over familieleden die zich daar bij die bocht in de Klintfors-rivier op de rotsachtige, schrale grond hadden gevestigd en hun leven hadden opgebouwd. Over Ristin, de oma van mijn moeder. Over de wereld waaruit zij, voor zover ik begreep, was voortgekomen, maar waarover ze uit zichzelf nooit iets zei.

Natuurlijk vertelde ze zo nu en dan weleens iets, maar haar

woorden waren net zo misleidend als de plek van haar ouderlijk huis: leeg maar tegelijk vol betekenis. Toen ik ouder was zei ik haar dat ik haar oppervlakkig vond.

Het is onmogelijk zo'n lange tijd op eenzelfde plek te wonen zonder bepaalde dingen op te merken, zonder van je eigen achtergronden kennis te nemen.

Mamma had schoenen van rendierbont gedragen, maar het enige waarover ze vertelde was dat ze denneappels voor het vuur moest verzamelen. Het bont dat haar warm hield was met prachtig geweven banden bij elkaar gebonden, maar wat ze zich herinnerde waren de honden die begerig de wildgeur van de huiden opsnoeven.

Ze zegt dat haar vroeger als kind allerlei verhalen zijn verteld, maar ze kan zich er geen een van herinneren.

Haar oma Ristin liep over paden waarvan niemand wist waarheen die leidden. Soms vergezelde mamma haar. Dan gingen ze bij iemand op bezoek, maar mamma kan zich niet meer voor de geest halen hoe of wat.

Over Johannes vertelde ze overigens wel dat hij ondanks alles iets meelijwekkends had. Hij en zijn vrouw hadden altijd ruzie. Hij was vroeger ook flink tegen mamma tekeergegaan, maar zo was hij nu eenmaal. Daar viel niets aan te doen en hij had ook heus wel zijn leuke kanten. Het kwam er niet zo overtuigend uit.

Ik verliet Karasjok. Ik voelde me leeg en ik had er op de een of andere manier geen vertrouwen meer in. De huizen sloten hun vensterogen en de vlaggen werden halfstok gehangen. Oma had mij ooit verteld dat de dood nieuwe werelden opent. Mijn eigen dood kwam me echter nogal armzalig voor. Weliswaar voelde ik dat er een hart in mijn lijf klopte en dat mijn lippen bloedrood werden als ik er keihard op beet, maar toch zwierf ik als een zwart gat door het heelal. De streekbus bracht me kilometer na kilometer verder weg van de plek waar ik gehoopt had voor een aantal vraagstukken oplossingen te vinden. In

mijn rugzak zaten de schoenbanden, maar ook die leken te zijn verstomd.

Halverwege Lakselv stapte een man in. Hij kwam me bekend voor. Zijn ouderwetse kleren staken flets en grauw af tegen zijn blauwe ogen, die iets leeftijdsloos hadden. Hij glimlachte, maar niet speciaal vriendelijk. Ik wendde mijn blik af en liet me door de Finnmarksvidda zuiveren. Toen ik weer zijn kant op keek, was hij verdwenen.

Eenmaal weer thuis ging ik zitten met een stapel papieren voor mijn neus. Het waren uittreksels uit kerkelijke registers en daarin stonden allemaal namen die verband hielden met mijn verleden. In feite was dit waar ik vandaan kwam. Laps dienstmeisje, Lapse knecht, Lapse man en Lapse weduwe. Op een bepaald moment was het niet langer politiek correct deze aanduiding toe te voegen. Maar dat veranderde hoegenaamd niets aan de afkomst.

Naast me lag een aantekeningblok. Ik had me voorgenomen een lijst op te stellen van allerlei brokstukken van gebeurtenissen die mij ter ore waren gekomen of die ik mij nog van vroeger wist te herinneren, maar die ik niet kon rijmen met de door de priesters zo zorgvuldig gearchiveerde gegevens in de kerkboeken.

Als eerste noteerde ik 'Åsele'. Iemand zou uit het Lappengebied rond Åsele zijn gekomen. Een geheimzinnig persoon, die nooit had verteld waarom of wanneer ze het berggebied en de wouden had verruild voor de boerendorpjes in de buurt van Skellefteå. Het ging om een vrouw, dat was het enige wat ik wist.

Daaronder noteerde ik 'ambachtsman'. Een oom van moederszijde had me ooit in een museumbrochure een tekst laten zien over de timmerman Johan. Hij had vanwege zijn zelfgehouden houten balken en houtsnijwerken naam gemaakt in de wijde omgeving van het bos-Samengebied in Västerbotten – oftewel Lapland, zoals velen het liever noemen.

Van Skellefteå tot Arvidsjaur huurden kerken en internatenscholen voor Samen zijn diensten in – op dezelfde plekken waar

onze gemeenschappelijke verwanten van tijd tot tijd hun pin-
nen in de grond slaan, om na een poosje weer verder te trekken.
Sommigen verdwijnen voor een paar maanden naar Noorwe-
gen. Het zijn Lappen, schreven de priesters laconiek.

Er moeten dus overal plekken zijn waar ik mijn hand tegen
de houten balken kan houden en waar ik het zweet van mijn
voorouders kan aanraken. Plaatsen die nog steeds sporen dragen
van hun zware, gedegen ambachtswerk.

Maar Johan verhuisde niet. Hij bouwde voor zijn gezin een
huis bij de Klintfors-rivier, vlak naast de waterval. Zelf trok hij
rond. Ik vroeg me af waarom ze uitgerekend die plek hadden
uitgekozen om zich te vestigen. Was daar een speciale reden
voor of werd ook hun leven louter bepaald door willekeurigheden
en zich toevallig aandienende mogelijkheden? Niets leek
gebaseerd te zijn op een weloverwogen beslissing of een bewuste
keuze, net zoals mijn leven tot nu toe was verlopen. Alles
gebeurde gewoon. Maar als het verleden zich niet als een rode
draad door de eeuwen heen liet uitrollen, dan waren er in ieder
geval ook bepaalde zaken die onveranderlijk leken te zijn.

Het ambachtelijke zit ons in de vingers, maar in het huis bij
de rivier was van die handigheid geen spoor te bekennen. Nou
ja, op een lepel na dan. Het is een lepel die Johan had gemaakt
en die hij oma cadeau had gedaan ter gelegenheid van zijn aan-
zoek. Maar dat is dan ook het enige.

Ik noteerde 'foto's'. Ik wist dat er in oma's huis een doos vol
oude foto's moest staan. Daar had ik als kind weleens ingekeken
en voor zover ik me kon herinneren zat daar niets bijzonders
bij. Maar misschien vond ik daartussen toch iets dat me verder
kon helpen op mijn zoektocht naar wie ik was. Iets waar ik als
volwassene anders tegenaan zou kijken.

Ik noteerde 'kleren'. Mijn moeder had als kind altijd traditio-
nele kleren gedragen, maar dat had op haar geen stempel ge-
drukt en merkwaardig genoeg leek het geen speciale betekenis
te hebben. Het waren alledaagse kleren, zeker, maar ze markeer-
den wel degelijk haar etnische identiteit. Ze waren nog steeds

geen Zweden, nog steeds identificeerden ze zich met iets anders. Iets waar anderen met verachting op neerkeken. Iets dat afwijkend was.

Ik noteerde 'opa'. En daarna niets meer.

Eldbjörg zat haar oma dicht op de hielen. Ze liepen niet langzaam en niet snel, het leek wel of ze door het landschap vooruit werden gedreven.

Ze luisterden naar een vogel of keken naar de lucht, en communiceerden in stilte. Vraag de plek, zo leerde oma mij, vraag de plek om toestemming, zet je voeten behoedzaam neer tussen al wat leeft, en geef wat van jouw overvloed aan de onzichtbare wezens. Wees stil.

Ze hadden wandelstokken bij zich. Eldbjörg verstopte die van haar meestal achter de schuur bij de akker, vlak naast de rivier. Haar vader had haar een zelfgemaakt mes gegeven. Een klein mes, mooi afgewerkt en het lag lekker licht in de hand. Je vingers sloten zich als vanzelf om het zachte berkenhouten heft.

Op de stok van Njenna zaten allemaal patronen en tekens, die van Eldbjörg was vrijwel onbewerkt en glad.

‘Hij moet juist niet afkomen, mijn kind. Besef dat goed.’

Eldbjörg was niet tevreden met haar eigen houtbewerkingen. Haar handen luisterden niet naar haar hoofd, laat staan naar haar hart.

Njenna legde haar gederde hand op die van het meisje en glimlachte.

‘Niet nadenken, gewoon doen.’

Ze kon zien dat het meisje lang niet zo vaardig met haar handen was als haar vader. Maar Eldbjörg had wel iets anders meegekregen: een open houding naar de wereld. Alsof er een gat in haar zat waar de wind doorheen blies. Ze kon dingen zien. Daar was Njenna mee vertrouwd. Eldbjörg was het soort dochter dat Ristin nooit geweest was. Met een vragende blik hield Eldbjörg een plukje mos omhoog. Ze wilde weten wat de naam van het mos was, de juiste naam. Njenna sprak hem langzaam uit. Het

voelde onwennig om de woorden uit te spreken, maar tegelijkertijd wekten ze een verlangen om verder te praten. Om dat wat inmiddels haar leven geworden was te benoemen. De taal van Njenna's jeugd klonk een beetje raar uit de mond van het kind, dat haar woorden nasprak. Njenna boog zich voorover en lachte schalks.

‘Hier veegden we vroeger ons achterste mee af.’

Eldbjörg giechelde. In de verte hoorden ze de geluiden van de timmerfabriek en het gebruis van de waterval. Njenna ging zitten en sloot haar ogen. Ze bedacht dat ze zich niet eens meer de geluiden die ze vroeger in de bergen hoorde wist te herinneren. En de geuren ook niet.

Eldbjörg zat ongedurig naast haar. Het was warm, het water in de rivier lonkte. Njenna bestudeerde het meisje voor zich. Ze was donker, klein en beweeglijk. Bijdehand. Njenna sloeg haar armen om haar heen.

‘Als je weet wie je bent en waar je vandaan komt, dan weet je ook wie de mensen zijn die je tegenkomt.’

Eldbjörg keek haar oma recht in de ogen, maar zei niets. Ze had het wel begrepen. Ze begreep altijd alles. Njenna zag het meisje wegrennen door het bos, in de richting van het gelach en gegil dat klonk vanaf de rivier. Njenna liep haar achterna en ging langs de kant zitten, vanwaar ze de zwemplek kon overzien. Ze mopperde. Het was niet goed om je te vaak te wassen, het was slecht voor het immuunsysteem en voor de huid. Je werd er ziek van. Nils had zijn mes samen met een stuk hout op een boomstronk neergelegd. Hij was bezig de figuur van een hond uit te snijden. De vorm van het dier was in grove trekken al zichtbaar. Maar ze wist dat hij het nooit zou afmaken. Straks zou hij zijn mes weer in zijn broekzak stoppen, gewoon wegrennen, en verder helemaal niet meer aan die hond denken.

Hij besepte niet wat voor bijzondere gave hij had. Hij zag het niet. Ook daarin begon Njenna iets van zichzelf terug te zien.

Ristin schepte knoedels op met vossenbessenjam en gesmolten boter. Het eten smolt in je mond en verwarmde en vulde je buik op een weldadige manier. Johan ging weer op pad.

Hij zou dwars door de wildernis trekken. Hij zou zijn buik moeten vullen met zelfgevangen vis en af en toe zou hij misschien bij mensen te eten worden uitgenodigd. Hij zou door het landschap trekken waar zij al generaties lang woonden en pas terugkeren als het werk voltooid was. Je kwam wanneer je moest komen. Ze zouden hem al ruim van tevoren op de brug horen aankomen. Net als Antaris, wanneer die terugkwam van het rendierhoeden. Soms bleef hij wekenlang weg. Njenna wilde altijd met hem meegaan.

Ze herinnerde zich hoe haar moeder een steen of een boomstam omarmde, om Antaris gedachten te zenden, om hem te zeggen dat thuis alles goed was en om te vragen hoe het met hem ging.

Ristin schepte Johan nog wat extra eten op.

Nadat Johan zijn schoenbanden had omgewikkeld, zijn zwarte mantel had aangetrokken en zijn ransel over zijn schouder had gehangen, zagen ze hem de brug over lopen en de bocht omgaan, in de richting van Stämninggård.

Njenna boog zich voorover om een ronde steen te pakken. Hij werd warm in haar handen. Voorzichtig stopte ze hem in Ristins hand. Haar dochter keek verdund naar de steen.

‘Wat een flauwekul.’ Ze gooide de steen echter niet weg, maar omsloot hem stevig met haar vingers.

De afgelopen jaren had Njenna haar hoofd tegen heel wat bomen gehouden. Ze had naar vader Antaris en moeder Ristin gezocht, naar Aanse en zelfs naar Låttså. Maar antwoord kreeg ze nooit. Ze was stom. Of eigenlijk dood, zo verbeterde ze zichzelf.